

Т. О. Рудич

САРМАТСЬКИЙ КОМПОНЕНТ У СКЛАДІ НАСЕЛЕННЯ ЧЕРНЯХІВСЬКОЇ КУЛЬТУРИ (за матеріалами антропології)

Згідно з популярною сучасною концепцією щодо поліетнічності черняхівської культури, на основі антропологічних матеріалів у статті висвітлено питання участі сарматів у складі населення зазначеної культури.

Сарматські племена майже шість століть були впливовою силою у степу і лісостепу України і відігравали суттєву роль в історичному розвитку цих територій. Їхні пам'ятки передують або співіснують з черняхівськими в різних районах України і Молдови.

Кочовики, які прийшли в Україну з Поволжя та Передкавказзя, були представлені різними сарматськими групами. Археологи періодично робили спроби пов'язати конкретні пам'ятки й обрядові норми з певними сарматськими племенами, що згадуються античними авторами. Остання за часом і найбільш повна реконструкція етнічної історії сарматів України належить О.В. Симоненку, який фіксує п'ять хвиль сарматських міграцій на територію України (Симоненко 1999).

У перших сарматських мешканцях степів України вбачають роксоланів і язигів. Роксоланськими вважають пам'ятники II—I ст. до н. е., орієнтовані в північному секторі і розташовані в межиріччі Дніпра і Дону. Сарматські поховання цього регіону з південною орієнтацією померлих приписують язигам. У першій половині I ст. н. е. фіксують освоєння сарматами степів між Дніпром і Дунаєм. Серед цього населення домінував звичай впускних поховань з орієнтацією у північному секторі, що дає археологам підстави вважати їх роксоланами з невеликою кількістю язигів. Мігрантів третьої хвилі ідентифікують з аорсами й аланами. Припускають, що аланські пам'ятки зосереджені на Лівобережжі, а аорські — у басейнах Південного Бугу і Дніпра. Саме ці угруповання впливали на загальну ситуацію у Середньому Подніпров'ї, а також життя на півноскопських і античних пам'ятках. У II ст. н. е., на думку О.В. Симоненка, безпосередньо в Північне Причорномор'я прийшли алани нижнього Дону, хоча в цілому племена сформувалися у Заволжі — Південному Приураллі. Аланські племена швидко просунулися в степи Північно-Західного Причорномор'я, де зіштовхну-

лися з роксоланами, котрі там уже мешкали. Мігрантів останньої хвилі середини III ст. н. е., носіїв катакомбного обряду з нижнього Дону, ототожнюють з аланами — танаїтами (Симоненко 1999, с. 154—172).

Сармати України належать до західної частини сарматського етнокультурного ареалу, що простягнувся від степів Казахстану і до Угорщини. На сьогодні зібрано досить великий обсяг антропологічного матеріалу, що характеризує населення цього ареалу (Дебєц 1948, с. 164—171; Тот, Фирштейн 1970; Гинзбург, Трофимова 1972; Кондукторова 1956, с. 166—203; Круц 1991; Круц 1993; Батиева 1992, с. 262—271; Балабанова 1999, с. 54—72; Балабанова 2000). Племена сарматського кола представляють масив населення, з яким у степовій частині Східної Європи поширився новий для цієї території мезобрахікранний, широколиций європеоїдний комплекс із трохі ослабленим горизонтальним профілюванням обличчя. Звичайно, сарматський масив був не однорідний. Морфологічні варіанти відбивають територіальні і хронологічні відмінності різних груп сарматів (Балабанова 1999, с. 121—125; Ефимова 1999, с. 300). Однак брахікранні широколиці з легким сплюсненням лицьового кістяка морфологічні форми є визначальними для всіх сарматських територій.

На жаль, антропологічний склад населення сарматських пам'яток України вивчений недостатньо. Найбільш представницька серія II ст. до н. е. — III ст. н. е. опублікована Т.С. Кондукторовою (Кондукторова 1956, с. 166—203). Її основу складають матеріали курганів Приазов'я, точніше могильників Новофиліпівка, Аккермень (Молочанський могильник) і в с. Усть-Кам'янка, у басейні Базавлука. У населенні останнього автор розкопок — Е.В. Махно — вбачала аланів, а Д.А. Мачинський — аорсів (Мачинський 1971, с. 30—54). Обидві серії мають тенденцію до брахікранії, широколицийості й ослабленого горизонтального профілювання обличчя, що дало змогу Т.С. Кондукторовій об'

єднати їх в одну представницьку групу. Вона відзначала, що споріднені морфологічні форми характерні для цілої низки савроматських і сарматських серій від Поволжя до Молдови.

С.І. Круц опублікувала 28 кістяків із сарматських поховань Запорізької, Кримської і Херсонської областей (Круц 1993, с. 131—141). У збірну серію увійшли черепи з поховань, датованих II ст. до н. е. — V ст. н. е., але домінують матеріали I—II ст. н. е. У цілому недеформовані чоловічі черепи характеризуються великою брахікранною черепною коробкою, широким, високим, добре профільованим обличчям, а жіночі — мезокранною формою черепа, широким і високим обличчям, слабо профільованим на рівні назіона. Дослідниця відзначає статистичну близькість вибірки із сарматами уральської і саратівської груп ранньосарматського і пізньосарматського часу.

С.І. Круц також опублікувала чотири сарматські черепи з лісостепової зони: з могильників сарматської знаті в с. Пороги Вінницької обл. і кургану в с. Баштечки Черкаської обл. (Круц 1991). Ці поховання об'єднує знайдена в них кераміка з тамгоподібним знаком, який археологи пов'язують з ім'ям сарматського царя Інісмея (Круц 1991). У курганних похованнях лісостепового правобережжя Середнього Подніпров'я, що датуються не раніше I ст. н. е., О.В. Симоненко вбачає аорсів, витиснутих зі сходу аланами, але припускає, що аорську орду могла очолювати аланська знать.

Чоловічий череп з поховань у с. Пороги характеризується брахікранією і грацильними рисами, а жіноча група — середньошироким обличчям і тенденціями до брахікранії й сплюснення обличчя.

Невелика вибірка черепів походить із сарматського могильника Бокани (Молдова), що сусідить з низкою черняхівських пам'яток. Населенню могильника притаманна брахікранія, широколицість, сплюснення верхньолицевого відділу (Великанова 1975, с. 81). Для пізньосарматського могильника Бокани властиві північноорієнтовані поховання. Археологи ідентифікують частину поховань у ямах із заплічками з північною орієнтацією на сарматських могильниках Молдови з родами роксоланів і аорсів, що залишилися на територіях поширення черняхівської культури. Саме з роксоланською традицією пов'язують появу ям із заплічками на могильниках черняхівської культури (Симоненко 1999а, с. 342).

До сарматських серій України долучають групу черепів із могильників Інкерман і Чорноріччя II—IV ст. у Криму. Поява цих могильників припадає на період приходу до Криму аланів у союзі з готами. Саме з аланами пов'язують традицію поховання в катакомбах на цих могильниках, а також у підбоях. Збірна група чоловічих черепів могильників Чорноріччя та Інкерман виявляє близькість до сарматських груп України (Соколова 1963, с. 126—159). Вона

характеризується тенденціями до суббрахікранії, відносно широколицістю, помірним горизонтальним профільованням обличчя на верхньому рівні.

Підсумовуючи, зазначимо: сарматські групи України і прилеглих територій належали різним племенним об'єднанням (роксолани, аорси, язиги, алани) та були неоднорідними, але домінуючим у них був брахікранний широколиций європеоїдний тип з помірним верхнім горизонтальним профільованням обличчя. Саме ці морфологічні форми фіксують на могильниках черняхівської культури як пов'язані із сарматами.

Питання про участь сарматів у складі населення черняхівської культури не раз піднімалося в літературі (докладна інформація міститься в роботі Б.В. Магомедова (Магомедов 1999, с. 132—142). Різні дослідники вважають сарматським внеском у черняхівську культуру: інгумації, поховання в ямах із заплічками, у підбоях, у катакомбах, північну орієнтацію поховань, похованих з підігнутими і схрещеними ногами, звичай штучної деформації черепа тощо (Рикман 1975, с. 319—320). Частину цих ознак виявлено також у могильниках Західної і Північної Європи чи пізньоскіфських пам'яток, що залишає можливість проникнення зазначених традицій на пам'ятки черняхівської культури з інших джерел.

Спробуємо з'ясувати, маємо ми справу лише з культурними запозиченнями чи мала місце біологічна присутність сарматів серед населення черняхівських пам'яток. Логічно припустити найбільшу концентрацію сарматського компонента в тих похованнях, де фіксуються елементи поховального обряду, що можуть бути пов'язані із сарматами. Через це ми приділимо особливу увагу антропології з поховань, де, можливо, наявні елементи сарматської поховальної традиції.

Практично всі серії черняхівської культури України і Молдови характеризуються доліхокранією чи мезокранією, вузьким чи середньошироким, з тенденцією до вузьколицісті, різко профільованим обличчям. Така комбінація ознак діаметрально протилежна провідному морфологічному комплексу сарматів.

Методи багатомірної статистики дають змогу об'єктивніше визначити місце черняхівських і сарматських серій у колі хронологічно і територіально близьких до них популяцій (Дерябин 1983, с. 227). Учені застосовували різні статистичні методи з використанням пакета програм Systat. Зупинимось на результатах, отриманих за методом факторного аналізу (МГФ).

Усього проаналізовано 29 серій чоловічих груп III ст. до н. е. — V ст. н. е. з території Східної і Середньої Європи за 10 ознаками: поздовжньому, поперечному, висотному діаметрам черепа, ширині лоба, висоті і ширині обличчя, висоті і ширині носа, висоті і ширині орбіт.

Матеріали черняхівських пам'яток представляють різні регіони: Середнє Подніпров'я, Лівобережну Україну, Західну Україну, Північне Причорномор'я, Молдову (табл. 1, 2) Матеріали кожної із територій розбиті на окремі збірні серії з могил, орієнтованих у північному секторі, і поховань, орієнтованих у західному секторі. Ці дві орієнтації є домінуючими серед черняхівських інгумацій. Деякі дослідники пов'язують черняхівські поховання з північною орієнтацією із сарматською традицією. Якщо це відповідає дійсності, то наявність сарматського морфологічного комплексу швидше за все варто очікувати в північноорієнтованих похованнях. Необхідно зазначити, що у різних сарматських груп трапляються і західноорієнтовані поховання (наприклад, у сіраків). Зробити розбивку матеріалу з одночасним урахуванням і орієнтації, і типу поховань поки не видається можливим. Лише на матеріалах Північного Причорномор'я нами було складено невелику вибірку черепів із могильних ям із заплічками. Використано матеріали Т.С. Кондукторової, С.П. Сегеди, П.М. Покаса і Т.О. Рудич (Кондукторова 1979, с. 143—165; Сегеда, Дяченко 1984, с. 94—105; Покас 1989, с. 301—700).

Сарматські черепи представлені матеріалами з українських територій: збірними серіями Запорізької обл., Дніпропетровської обл., Таврії, групами середньосарматського періоду Волго-Донського межиріччя, Заволжя, Донською та Сало-Маничською групами, матеріалами могильників Інкерман—Чорноріччя в Криму (Кондукторова 1956, с. 190—199; Круц 1993, с. 131—

141; Балабанова 2000, с. 94; Батиева 1992, с. 262—271; Соколова 1963, с. 126—159).

Пізньоскіфські серії походять із Миколаївки, Козацького, Золотої Балки, Неаполя Скіфського і Беляуса (Кондукторова 1972, с. 59—61; Кондукторова 1979а, с. 143—165). Польща представлена могильниками вельбарської культури Грудек і Масломенч, збірною серією нижньої Вісли, невеликою групою IV ст. із Сілезії, яку німецькі дослідники ототожнюють з готами (Kozak-Zychman, Siegieda 1994, с. 216—219; Roznowski 1995, с. 239—250; Schwidetzky, Rosing 1975, с. 194).

Із території Прибалтики узято серії черепів з ґрунтових могильників Центральної Литви II—V ст. і культури курганів Литви (Чеснис 1990, с. 7—20).

Ми обмежилися двома головними компонентами, що у сумі становлять 56 %, загальної дисперсії перемінних, що брали участь в аналізі (1—38,6 %, 2—17,4 %).

Значні навантаження за першим фактором (F1) несуть широтні ознаки: ширина черепної коробки, обличчя, лоба, орбіт, носа; висотні ознаки — висота обличчя і носа. За другим фактором (F2) найбільші навантаження припадають на поздовжній і висотний діаметри, а також висоту орбіт.

Розташування 29 серій чоловічих черепів у просторі двох головних компонентів показано на рис. 1.

Більшість сарматських груп локалізовано в одному факторному полі: сармати Дніпропетровської (Усть-Кам'янка) і Донської груп, Калмикії, Сало-Маничського межиріччя, Заволжя. Сарматські серії Таврії, Запорізької обл. (Молочанський могильник)

Таблиця 1. Краніологічні дані щодо чоловіків черняхівської культури

Номер та ознаки, за Мартіном	Середнє Подніпров'я		Лівобережжя		Західна Україна		Північне Причорномор'я			Молдова	
	Сектори										
	Північ- ний	Захід- ний	Північ- ний	Захід- ний	Північ- ний	Захід- ний	Північ- ний	Захід- ний	Ями із запліч- ками	Північ- ний	Захід- ний
1. Поздовжній діаметр	190,1	184,8	186,1	183,8	188,8	184,9	185,1	185,8	184	183,8	181,8
8. Поперечний діаметр	137,4	138,4	137,4	141,5	138,9	137,9	138,3	137,4	136,5	136,7	137,1
9. Ширина лоба	96,7	96,1	94,6	96,4	94,9	94,7	96,1	94,4	94,8	95,1	94
17. Висотний діаметр	140,9	135,9	135,4	140,5	140,7	136,7	134,4	137,5	137,1	135,9	130,7
45. Ширина обличчя	132,5	130,7	133	137	126,1	127,1	130,5	131,3	130	128,8	129,8
48. Висота обличчя	71,1	70,3	68,3	70	69,5	65,2	70	70,9	71	69,1	70
51. Ширина орбіти	41,5	40,7	41,4	41	41,5	61,3	41	41,9	41,6	41,5	41,6
52. Висота орбіти	33,1	33,4	32,1	33	33,3	32	32,4	33,4	34,6	33	32
54. Ширина носа	25,8	24,4	23,9	23,7	23,9	24,1	24,3	24,3	23,2	25,2	24,7
55. Висота носа	51,9	51,6	51,3	52,3	51,6	48,8	50,6	51,5	50,9	50,9	52
77. Назомолярний кут	137,1	136,4	137,1	136,3	137,6	138,1	136,5	137,5	138,4	136,2	139,3
8:1. Черепний покажчик	72,3	74,9	73,9	77,1	73,9	74,5	74,6	74	74,3	74,6	75,8
Максимальна кількість	23	24	11	5	15	12	19	20	13	15	6

і могильника Інкерман—Чорноріччя трохи віддалені від них за ознаками, що мають навантаження за F2. Сарматські групи не мають великої статистичної подібності між собою, але, що для нас найважливіше, вони максимально віддалені від усіх без винятку черняхівських серій. Значні розходження насамперед забезпечують ознаки, що несуть значні навантаження за F1: ширина черепа, обличчя, деталей обличчя. За цими ж ознаками сарматські серії відрізняються від груп вельбарського кола і населення Східної Прибалтики. Усі черняхівські чоловічі серії морфологічно і статистично суттєво відрізняються від сарматських груп більш вузьким черепом, вузьким обличчям і його деталями. Дещо ширші обличчя і черепна коробка деяких груп черняхівців, швидше за все, можна пояснити входженням до складу населення черняхівських груп «пізніх скіфів». На користь цього свідчить більш різке профілювання обличчя в цих черняхівських серіях. Якби збільшення широтних розмірів у цих серіях було пов'язане із сарматською домішкою, то варто було б очікувати ослаблення горизонтального профілювання. Вибірки черепів черняхівської культури із північноорієнтованих поховань максимально віддалені від сарматських груп і наближені до груп Східної Прибалтики і Польщі, що може свідчити на користь європейської традиції орієнтації похованих у північному секторі.

Вибірки черепів із західноорієнтованих поховань черняхівських пам'яток Середнього Подніпров'я і Молдови, з одного боку, близькі до груп північноорієнтованих черняхівців Молдови, Причорномо-

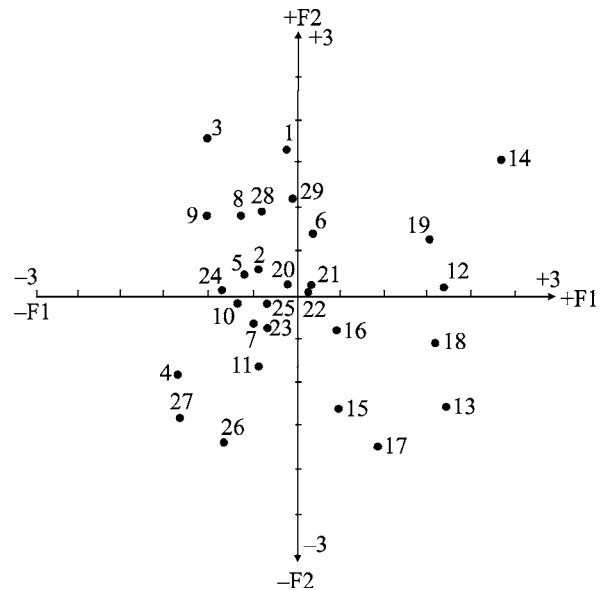

Рис. 1. Результати факторного аналізу серій чоловічих черепів. **Черняхівська культура. Середнє Подніпров'я:** 1 — північноорієнтовані, 2 — західноорієнтовані; **Західна Україна:** 3 — північноорієнтовані, 4 — західноорієнтовані; **Лівобережжя:** 5 — північноорієнтовані, 6 — західноорієнтовані; **Причорномор'я:** 7 — північноорієнтовані, 8 — західноорієнтовані, 9 — ями із заплічками; **Молдова:** 10 — північноорієнтовані, 11 — західноорієнтовані. **Сармати:** 12 — Запорізької обл., 13 — Дніпропетровської обл., 14 — Таврії, 15 — Донської групи, 16 — Калмикії, 17 — Сала-Манича, 18 — Заволжя; 19 — Чорноріччя—Інкерман; 20 — Неаполь Скіфський; 21 — Беляус; 22 — Миколаївка-Козацьке; 23 — Золота Балка; 24 — Грудек; 25 — Масломенч; 26 — вельбарська культура нижньої Вісли; 27 — Сілезія; 28 — ґрунтові могильники Литви II—V ст.; 29 — культура курганів Литви II—V ст.

Таблиця 2. Краніологічні дані щодо жінок черняхівської культури

Номер і назва, за Мартіном	Середнє Подніпров'я		Лівобережжя		Західна Україна		Молдова		Північне Причорномор'я			
	Сектори											
	Північний	Західний	Північний	Західний	Північний	Західний	Північний	Західний	Північний	Західний	Ями із заплічками	Підбої
1. Поздовжній діаметр	178,6	178	179,5	178	178,1	175,8	177,7	178,8	177	178,9	176,9	181,8
8. Поперечний діаметр	134,2	135,6	133,9	137,4	136,6	138	134,9	135,6	135,1	136,4	139,9	137,4
9. Ширина лоба	92,9	92,4	92,4	94,5	95,3	95,7	93,1	93,5	93,5	92,9	93,6	95,8
17. Висота черепа	132,4	128,6	132	131	129,6	129,6	135,3	131	130,8	133,4	135	128
45. Діаметр вилиць	124,4	124,1	119,8	124,7	127,3	125,3	125,8	122,4	123,8	127,5	124,3	121,4
48. Висота обличчя	67,2	67,1	64,5	65,3	63,1	64,8	61,8	61,5	65,7	65,3	67	66,3
51. Ширина орбіт	40,3	39,9	39,3	40	40,7	40,3	40,3	39,9	38,9	38,5	41	39,9
52. Висота орбіт	32	32,9	31,9	32	32,5	31,9	31,8	32,5	31,8	31,5	31,2	33,1
54. Ширина носа	22,8	24	21,6	22,6	24,1	25,5	24	23,5	23,5	23,1	21,7	24
55. Висота носа	48,8	48,6	47,9	47	47,5	49,2	46	47,8	48,6	47,8	46,7	50,1
77. Назомолярний кут	138,8	137,8	134,3	140	140,1	141,7	140,4	141,7	138,5	137,5	141,6	135,2
8:1. Черепний покажчик	75,6	76	74,5	77,4	76,5	79,6	76	75,8	76,6	76,3	79,1	75,6
Максимальна кількість	22	27	9	4	14	12	15	5	22	15	8	5

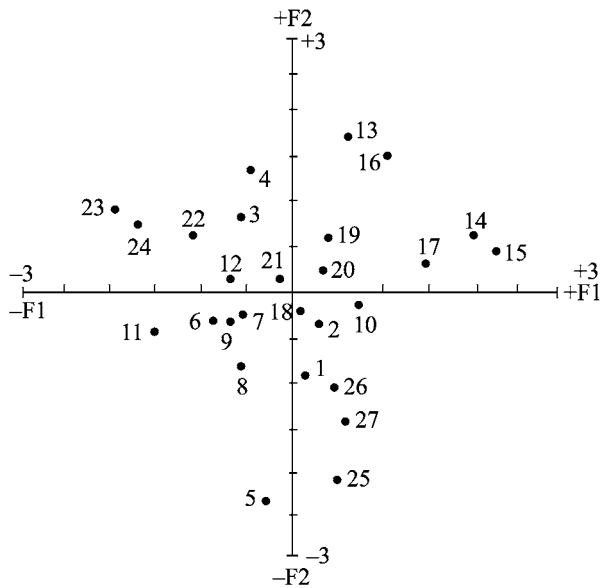

Рис. 2. Результати факторного аналізу серій жіночих черепів. **Черняхівська культура.** Середнє Подніпров'я: 1 — північноорієнтовані, 2 — західноорієнтовані; Західна Україна: 3 — північноорієнтовані, 4 — західноорієнтовані; Лівобережжя: 5 — північноорієнтовані, 6 — західноорієнтовані; Причорномор'я: 7 — північноорієнтовані, 8 — західноорієнтовані, 9 — ями із заплічками, 10 — підбої; Молдова: 11 — північноорієнтовані, 12 — західноорієнтовані. Сармати: 13 — України; 14 — Таврії; 15 — Волго-Донської групи; 16 — Заволжя; 17 — Чорноріччя—Інкерман; 18 — Неаполь Скіфський; 19 — Беляус; 20 — Миколаївка-Козацьке; 21 — Золота Балка; 22 — Грудек; 23 — Масломенч; **Вельбарська культура:** 24 — нижня Вісла, 25 — Мазовія, 26 — Словінсько-Дравська, 27 — Марвелес I—IV ст.

р'я і Лівобережної України, серіям Масломенча і Грудека, а з іншого — до груп пізніх скіфів. Це вказує на складність формування населення культури. До пізньоскіфських пам'яток тяжіє і вибірка західноорієнтованих могил Лівобережної України. Серія із західноорієнтованих поховань Західної України виявляє західний характер зв'язків.

Оскільки в умовах значних міграцій морфотипи жіночих і чоловічих груп можуть значно відрізнятися, факторному аналізу було піддано 27 жіночих серій.

Жінки черняхівської культури представлені групами черепів із північноорієнтованих і західноорієнтованих могил Середнього Подніпров'я, Лівобережної України, Північного Причорномор'я, Молдови, Західної України, а також вибірками з поховань із заплічками і підбоями Північного Причорномор'я (див. табл. 1, 2).

Сармати представлені збірними серіями України, Таврії, Заволжя, сарматами Сало-Маницького межиріччя, групами середньосарматського часу Волго-Донського межиріччя та групою Інкерман—Чорноріччя. До аналізу залучено пізньоскіфські серії з Миколаївки-Козацької, Золотої Балки, Неаполя Скіфського, Беляуса. Із серій

Середньої Європи використано популяції з Масломенча, Грудека, серії вельбарської культури нижньої Вісли, Мазовії, Словінсько-Дравського регіону. Східну Прибалтику представлено населенням могильника Марвелес у Литві I—IV ст. н. е. (Jankauskas, Barkus 1994, p. 78—85)

За результатами факторного аналізу було виділено два головні компоненти, що у сумі становлять 59,4 % загальної дисперсії (40,9 % за F1 і 18,4 % за F2). За F1 максимальні додатні навантаження несуть такі ознаки: ширина і висота носа, ширина орбіт, обличчя, черепа і лоба. Усе це сполучається зі значними від'ємними навантаженнями на висоту черепа, тобто значні широтні розміри черепа, обличчя, орбіт поєднуються з більш низькою черепною коробкою і навпаки. За F2, максимальні додатні навантаження припадають на висоту обличчя, довжину черепної коробки. Розташування груп у просторі двох факторів показало картину (рис. 2), близьку до тієї, що виникла у результаті аналізу чоловічих серій.

Усі сарматські групи знаходяться в одному факторному полі, але особливою подібністю не відрізняються. Сармати виявилися максимально віддалені від усіх черняхівських серій, що зумовлено значними широтними розмірами черепа і його деталей, а також більш низькою черепною коробкою сарматських груп.

Вибірки черепів із північноорієнтованих жіночих могил черняхівської культури виявилися найвіддаленішими від сарматського масиву. Серії із північноорієнтованих поховань виявили: у Західній Україні статистичну спорідненість зі збірними серіями Грудек, Масломенч і вельбарської культури нижньої Вісли; у Середньому Подніпров'ї — із серіями вельбарської культури Мазовії, Словінсько-Дравського регіону і вибіркою з могильника Марвелес у Литві; на Лівобережжі — з населенням вельбарської культури Мазовії. До речі, факторний аналіз досить чітко засвідчує неоднорідність жіночого населення вельбарської культури.

Групи черепів із західноорієнтованих могил Молдови, Лівобережної України, Причорномор'я тяжіють до серій із північноорієнтованих поховань зазначених територій і частково до пізньоскіфських популяцій. До пізньоскіфських груп близькою є вибірка черепів із західноорієнтованих могил Середньої Наддніпряни.

Отже, міжгруповий аналіз чоловічих і жіночих серій III ст. до н. е. — V ст. н. е. фіксує відсутність морфологічної подібності черняхівських серій з будь-якого регіону із сарматськими групами. Сармати істотно не вплинули на антропологічний тип черняхівців, але це не означає, що вони взагалі не були присутні серед населення черняхівських могильників. Їхню присутність можна спробувати виявити в процесі внутрішньогрупового аналізу різних регіональних груп.

Середнє Подніпров'я. Представлено матеріали черняхівських могильників Черняхів, Журівка, Дідовщина, Дерев'яна, Маслово, Черкаси-Центр, Велика Бугаївка. До сумарної серії увійшли матеріали Г.Ф. Дебеца, Т.С. Кондукторової, П.М. Покаса та Т.О. Рудич (Дебец 1948, с. 164—171; Кондукторова 1979, с. 143—165; Покас 2000). У цілому збірна серія чоловічих черепів характеризується доліхокранією при високій черепній коробці, середньошироким (із тенденцією до вузьколицьості), різким горизонтальним профілюванням обличчя. Жіноча збірна група загалом мезодоліхокранна, із середньою шириною обличчя і його різким горизонтальним профілюванням. Цей комплекс ознак типовий для черняхівців і діаметрально протилежний провідному морфологічному комплексу сарматів. Збірна серія виявилася неоднорідною. Для аналізу індивідуальних даних черепів із могильників черняхівської культури Середнього Подніпров'я за розмежувальні ознаки взято черепний покажчик, ширину обличчя і назомолярний кут, які максимально розмежують черняхівські й сарматські групи і пов'язані між собою слабкою фізичною кореляцією. До того ж, поєднання брахікранії, широколицьості й ослабленого горизонтального профілювання є визначальним морфологічним комплексом для сарматських серій із різних територій. Черепи з наявністю інформації за цими трьома ознаками було розміщено в тривимірному просторі. Група черепів, що тяжіє до сарматського морфологічного комплексу (брахікранія, назомолярний кут понад 140 мм, ширина обличчя для чоловіків понад 137 мм, для жінок — понад 127 мм) виявилася нечисленною. Із черепів з інформацією за цими трьома ознаками до «сарматського сектору» відходять чи наближаються до нього 4,6 % чоловічих і 7,6 % жіночих черепів. Природно, через неоднорідний антропологічний склад сарматів ці результати мають орієнтовний характер, і ми можемо говорити лише про фіксацію сарматського мінімуму. Крім того, на окремих черепках виявлено брахікранію чи легку сплюсненість лицевого кістяка, але ці ознаки не утворюють комплексу, тому їх однаковою мірою можна вважати й індивідуальними відхиленнями, і метисними формами. Відсоток таких черепів не великий. У двох випадках на могильниках зафіксовано штучну деформацію черепів (Журівка і Черкаси-центр).

Як уже зазначалося, збірна серія чоловічих черепів Середнього Подніпров'я із північноорієнтованих поховань виявляє максимальну морфологічну і статистичну подібність до населення могильників Литви II—V ст. Збірна серія жіночих черепів із північноорієнтованих поховань цієї території найближча до таких груп вельбарської культури, як Словінсько-Дравська і Мазовецька, а також до серії могильника Марвелес у Литві (з орієнтацією поховання у північному секторі). Чоловіча і жіноча серії з могил, орієнтованих у за-

хідному секторі, виявляють більшу спорідненість із серіями могильників пізніх скіфів і черняхівських груп Причорномор'я, ніж із черняхівцями із північноорієнтованої вибірки згаданої території.

Єдиний могильник цієї території, де наявні поховання в ямах із заплічками, — Журівка — у статистичному плані тяжіє до черняхівських серій Причорномор'я і пізньоскіфських пам'яток.

Лівобережна Україна. Представлено матеріали могильників Боромля, Сад, Успенка, Кантемирівка і Лохвиця (Кондукторова 1979; Покас 2000). У цілому населення черняхівських могильників згаданої території характеризується мезодоліхокранією, середньошироким, з тенденцією до вузьколицьості, добре профілюваним обличчям. Загальна характеристика збірної серії цієї території значною мірою відрізняється від морфологічного комплексу, що звичайно пов'язують із сарматами. Внутрішньогруповий аналіз серії виявив нечисленну групу черепів, яку можна ідентифікувати із сарматами. Аналіз індивідуальних даних за трьома ознаками, притаманними сарматам, виявив, що до брахікранних, з трохи сплюсненим на назомолярному рівні, широколицьих форм тяжіють близько 12,5 % чоловічих і 15 % жіночих черепів. Поодинокими є черепи, які можна пов'язати з метисацією сарматського компонента. Істотного впливу на антропологічний склад черняхівського населення Лівобережжя сармати не зробили. Залучення інформації про елементи поховального обряду, властиві сарматам, показало, що вибірка чоловічих черепів із північноорієнтованих поховань, у силу своєї неоднорідності, з одного боку, близька до населення могильників Масломенч і Грудек вельбарської культури Польщі, збірної серії із північноорієнтованих могил черняхівської культури Молдови, а з іншого — до збірної серії західноорієнтованих поховань Середнього Подніпров'я і пізньоскіфських могильників. Вибірка жіночих черепів з поховань із північною орієнтацією статистично найбільш подібна до серій вельбарської культури Мазовії і могильника Марвелес у Литві. Група чоловічих і менше жіночих черепів з могил, орієнтованих на захід, тяжіють до пізньоскіфських пам'яток.

У Боромлі з поховання у підбої № 33 походить 1, а з могильника Сад — 3 черепи зі штучною деформацією, що вважають сарматською культурною традицією. Однак цей звичай практикували й інші народи, наприклад гуни, тому пов'язувати всі деформовані черепи на могильниках черняхівської культури з сарматами, спираючись лише на цю традицію, некоректно. Отже, черепи зі штучною деформацією заслуговують на спеціальне дослідження за умов більш репрезентативної вибірки.

Погана збереженість матеріалу не дала змоги скласти вибірку з поховань із заплічками. Могильник Боромля — єдиний, де зафіксовано значний відсоток таких поховань, — в антропологіч-

ному плані більше тяжіє до черняхівських могильників Причорномор'я і пізньоскіфських пам'яток.

Західна Україна. Група об'єднує матеріали могильників Чистилів, Чернелів-Руський, Романове Село, Токи, Косаново, Курники, Петриківці. Використано матеріали Т.С. Кондукторової, Г.П. Зіневич, П.М. Покаса, Т.О. Рудич. (Кондукторова 1979; Зіневич 1967, с. 132; Покас 2000; Рудич 2004).

У цілому чоловіче черняхівське населення регіону характеризується довгою, високою, доліхокранною черепною коробкою, вузьким, добре профільованим обличчям. Жінкам властиві мезокранія, середньошироке обличчя, помірно горизонтальне профілювання обличчя на верхньому рівні. Загалом населення черняхівської культури Західної України максимально далеко від сарматських груп.

Аналіз індивідуальних даних виявив, що до черепів із сарматським комплексом можна віднести близько 10 % чоловічих і 12 % жіночих черепів, зафіксованих на могильниках Петриківці, Чернелів-Руський, Косаново.

Збірна чоловіча серія із північноорієнтованих поховань має максимальну подібність до населення могильників Литви II—V ст., а серія із західноорієнтованих поховань — до населення вельбарської культури нижньої Вісли і серії IV ст. із Сілезії, яку пов'язують із готами. Жіночі збірні серії із північно- і західноорієнтованих поховань морфологічно і статистично близькі до серій вельбарської культури Масломенч і Грудек.

Свого часу Г.П. Зіневич, на основі матеріалів із могильника Косаново, відзначала належність чоловіків із північноорієнтованих поховань до доліхокранного й вузьколицького типу, який пов'язувала зі східними германцями. Жінки з західноорієнтованих поховань відрізнялися брахікранним широколицим типом, характерним для сарматів (Зіневич 1967, с. 132).

Молдова. Матеріали з могильників Малаєшти, Будешти, Балцати опубліковано М.С. Великановою (Великанова 1975). Чоловіче населення характеризується тут доліхокранним вузьколицим типом, з різким горизонтальним профілюванням обличчя. Жіноча група може бути охарактеризована, як мезокранна з середньошироким обличчям і помірним горизонтальним профілюванням. Дослідниця відзначила у вибірці наявність брахікранних широколицих типів, які можна ототожнити із сарматами. Вона розглянула можливість існування метисних форм і дійшла висновку, що сармати — це своєрідна механічна домішка, яка не вплинула на середні характеристики черняхівських серій.

Аналіз індивідуальних даних виявив, що до антропологічного типу, який можна пов'язати із сарматами, належить близько 9,5 % чоловічих і 11,7 % жіночих черепів.

Збірна чоловіча серія із поховань черняхівської культури Молдови з північною орієнтацією подібна

до груп вельбарської культури Масломенч і Грудек. Збірні чоловіча та жіноча серії із західноорієнтованих поховань займають проміжне місце між вельбарськими і пізньоскіфськими групами.

Північне Причорномор'я. Представлено черепи з могильників Каборга, Коблево, Вікторівка, Кам'янка-Анчекрак, Кринички, Холмське, Нагорне 2 і Гаврилівка. Використано матеріали Т.С. Кондукторової, В.Д. Дяченко, С.П. Сегеди, П.М. Покаса, Т.О. Рудич (Кондукторова 1979; Сегеда, Дяченко 1984; Покас 2000; Рудич 2003).

Чоловіча вибірка характеризується доліхокранією, середньошироким, різко профільованим обличчям, а жіноча — мезокранією, середньошироким і різко профільованим обличчям. Аналіз середніх розмірів чорноморської черняхівської серії показав, що сармати істотно не вплинули на антропологічний склад черняхівців. Внутрішньогруповий аналіз черняхівської серії Причорномор'я виявив невелику кількість черепів, що можуть відповідати комплексу, пов'язаному із сарматами: 5,5 % чоловічих і 14,2 % жіночих. Щоправда, якщо входження сарматів до складу черняхівської культури півдня проходило через пізньоскіфське населення, то ми, швидше за все, маємо справу з метисними формами.

Нами проаналізовано палеоантропологічний матеріал з могил черняхівської культури Причорномор'я з різним типом поховальних споруд, що ототожнюються із сарматською традицією. Ми знову зіткнулися з поганою збереженістю матеріалу. Поховання з катакомб дали всього 1 чоловічий і 3 жіночі черепи (усі з могильника Коблево). З них до сарматського набору ознак тяжіє жіночий череп з пох. 38, для якого характерна суббрахікранія і широколицість. Жіночому черепу з пох. 12, хоч і властива брахікранія, але він відрізняється вузьким обличчям і різким горизонтальним профілюванням. Можливо, ми маємо справу з метисною формою.

У могилах з підбоями виявлено 2 чоловічих і 7 жіночих черепів. Обидва чоловічі черепи (Коблево, пох. 8, Нагорне-2, пох. 80) характеризуються доліхокранією і різким горизонтальним профілюванням обличчя. На черепі з Коблево, пох. 8 це сполучається із широколицістю, що типовіше для скіфських серій більш раннього часу. Жіночий вибірці з могил із підбоями загалом властива мезодоліхокранія при довгому, середньоширокому, середньовисокому черепі зі середньошироким обличчям. Сполучення брахікранії із широколицістю, характерне для сарматів, фіксується на черепі з Каборги (пох. 8). Жіноча вибірка з могил з підбоями подібна до серій черняхівської культури Причорномор'я, пізньоскіфських пам'яток, серії скіфського Миколаївського могильника у Молдові. Тут ми змушені зробити невеликий відступ. У похованнях з підбоями вбачають аланський чи аорський звичай. Поховання в катакомбах також пов'я-

зують з аланською традицією. Археологи припускають, що північнокавказькі катакомбні могили належать раньосередньовічним аланам. Витоки звичаю шукають у сарматських катакомбах останніх століть до н. е. — 1—2 ст. н. е., а їхнє населення ототожнюють з аланами.

Аланська проблема — одна з найскладніших в археології. Існує кілька концепцій походження аланів: скіфська, аорська, массагетська, алтайська, юечжійська, усуньська (Яценко 1993, с. 63—67). В антропології також є проблеми, пов'язані з аланами і походженням їхнього морфологічного типу. За антропологічною традицією з етнонімом алани пов'язують доліхокранний вузьколиций морфологічний тип (Алексеев, Гохман 1994, с. 72—76). Це уявлення склалося в процесі вивчення могильників середньовічних аланів, що датуються V—XIII ст. та на нечисленному матеріалі. Нові надходження до колекцій змінили й ускладнили картину. Можна зазначити, що населення, представлене на середньовічних аланських могильниках, є розмаїтим. На таких аланських пам'ятках, як катакомбні могильники Верхній Чир-Юрт V—VII ст. та Змійський X—XIII ст. існує тенденція до брахікранії і широколицьості — ознак, характерних для більшості сарматських груп більш раннього періоду (Кондукторова 1967, с. 117—129; Дебец 1948, с. 104—114). Антропологія могильників Гамовської ущелини V—VII ст., Черкесії VIII—XII ст., Балабанки VII—VIII ст., Мошовой Балки VIII—IX ст., Верхньосалтівського могильника VIII—IX ст. характеризується мезодоліхокранією зі середньошироким обличчям; населення Дмитрівського могильника VIII—IX ст. — мезодоліхокранією і вузьколицістю; населення Дуба-Юрта IX—X ст. — доліхокранією з тенденцією до широколицьості; населення могильника Казазово-1 VII—IX ст. — доліхокранією із тенденцією до вузьколицьості (Дебец 1948, с. 104—114; Герасимова 1996, с. 204—214; Кондукторова, Сеґеда 1990). Як бачимо, антропологічний склад деяких могильників дійсно важко пов'язати з морфологією черепів, домінуючих у сарматському світі. Однак, усі мезодоліхокранні серії, ототоженні з аланами, походять з могильників, більш пізніх за часом, ніж могильники черняхівської культури. Отже, зіставлення з ними нашого матеріалу — не коректні. На сарматських могильниках України, хронологічно більш ранніх чи синхронних черняхівській культурі, пов'язаних з аланами (Усть-Кам'янка, Чорноріччя—Інкерман), домінують брахікранні й широколиці форми. Вони характерні і для населення межиріччя Волги і Дону середньосарматської доби, яке ідентифікують з аланами. У цій ситуації можна припустити, що мезодоліхокранні середньолиці форми на середньовічних аланських, салтово-маяцьких могильниках були отримані у спадщину від місцевого населення — автохтонних груп Північного Кавказу або скіфів. Частина середньовічних аланських

серій дійсно морфологічно і статистично досить близька до окремих скіфських та пізньоскіфських груп. Тут варто згадати теорію скіфського походження деяких носіїв ранніх північнокавказьких катакомб (Берлизов 1990). Зрозуміло, що споріднені морфологічні форми, знайдені на черняхівських могильниках Причорномор'я, антропологічно можна інтерпретувати як скіфські та пізньоскіфські, якими вони і є у біологічному плані. Сподіваємося, що антропологічний матеріал з поховань ранніх аланів допоможе уточнити питання їхнього походження. На жаль, незначна кількість черепів із поховань у підбоях і катакомбах на черняхівських могильниках змушує бути обережними з висновками. Але у будь-якому випадку, антропологія з поховань у підбоях черняхівських пам'яток Причорномор'я усе ж ближча до черняхівських і пізньоскіфських груп, ніж до населення середньовічних аланських могильників. Як відомо, пізньоскіфські могильники України також містять поховання з підбоями.

Нами розглянуто вибірку черепів із могил із заплічками черняхівських могильників Причорномор'я, яка складається з 13 чоловічих і 7 жіночих черепів. Вони походять із могильників Холмське і Нагорне, тобто з Буджака.

Загалом чоловіча серія вирізняється високою доліхокранною черепною коробкою. Обличчя вузьке, різко профільоване в горизонтальній площині. Орбіти середньовисокі, ніс вузький, виступає середньо. У цілому дані нашої групи мало відрізняються від черняхівської серії Причорномор'я. Вони досить споріднені з середніми пізньоскіфськими популяціями, від яких їх відрізняє вужча і вища черепна коробка, менший черепний покажчик, більш вузьке обличчя, тобто ознаки, якими черняхівці зобов'язані північним групам. Жіноча вибірка черепів з поховань із заплічками характеризується суббрахікранною за формою черепною коробкою. Обличчя середньовисоке, широке, з помірним горизонтальним профілюванням на назомолярному рівні. Орбіти низькі, ніс широкий. Жіноча вибірка статистично близька до збірних серій черняхівської культури Причорномор'я і Молдови. Проте суббрахікранія і помірне профілювання обличчя наближають її до сарматських груп України і Молдови (Боканський могильник). Це цікаво з огляду на те, що зазначені черняхівські могильники знаходяться неподалік сарматських пам'ятників. Ями із заплічками пов'язують із сарматською традицією, хоча вони наявні на пізньоскіфських і античних пам'ятках. У нашому випадку чоловіча вибірка морфологічно наближається до пізніх скіфів, а у жіночій вибірці відчувається присутність сарматського елемента.

Отже, можна відзначити, що на черняхівських могильниках Північного Причорномор'я кількість черепів, які безпосередньо можна пов'язати із сарматами, виявилася незначною.

Підведемо підсумки: біологічну присутність сарматів на могильниках черняхівської культури фіксують, але її не можна вважати значною. Найбільше вона відчутна на могильниках Молдови і Лівобережної України, трохи менше у Причорномор'ї. На могильниках черняхівської культури Середнього Подніпров'я і Західної України антропологічний склад населення північноорієнтованих могил має північно-західний характер зв'язків. Отже, походження традиції логічніше виводити з Північної чи Центральної Європи. Це може слугувати аргументом на користь думки тих археологів, які вбачають у північноорієнтованих похованнях черняхівської культури вельбарську традицію (Магомедов 1999, с. 132—142). Таку саму тенденцію фіксують на могильниках Молдови, нижнього Дніпра (Гаврилівка), Лівобережжя (Успенка). У Причорномор'ї такої залежності не спостерігають, що, швидше за все, пов'язано з етнічною строкатістю населення. Принаймні північна орієнтація в цьому регіоні сполучається з великою розмаїтістю форм поховальних споруд, але погана збереженість матеріалу не дає змоги згрупувати серії з

урахуванням як орієнтації, так і типу поховальних споруд. Щодо зв'язку між антропологічним типом і типом поховальної споруди, можна відзначити деякі закономірності. Черепи із сарматоїдними рисами фіксують у жінок катакомбних поховань на могильниках черняхівської культури Причорномор'я. Загалом жіноча вибірка черепів із підбоїв цього регіону споріднена з пізньоскіфським населенням. Зазначимо, що поховання з підбоями фіксують на пізньоскіфських пам'ятках. Сарматоїдні риси має низка жіночих черепів із поховань у ямах із заплічками черняхівських могильників Причорномор'я (матеріали з Буджака), хоча у цілому жіноча вибірка з них статистично близька до черняхівських і пізньоскіфських груп. Чоловіча вибірка черепів з ям із заплічками подібна до черняхівських груп півдня й пізньоскіфських пам'яток. Таким чином, можна стверджувати, що сармати були присутні на могильниках черняхівської культури, але не зробили істотного внеску у формування її антропологічного складу. При цьому необхідно враховувати, що було проаналізовано лише матеріали могил із трупопокладеннями.

- Алексеев В.П., Гохман И.И.* Антропология азиатской части СССР. — М., 1994.
- Балабанова М.А.* Антропология древнего населения Южного Приуралья и Нижнего Поволжья. — М., 2000.
- Балабанова М.А.* Краниология сарматских погребальных памятников IV—III вв. до н. э. // Нижневолжский археологический вестник. — Волгоград, 1999. — Вып. 2. — С. 54—72.
- Батиева Е.Ф.* Черепа из курганов междуречья Маныча и Сала (сарматское время) // Ильюков Л.С., Власкин М.В. Сарматы междуречья Маныча и Сала. — Ростов н/Д, 1992. — С. 262—271.
- Берлизов Н.Е.* Ранние аланы Северного Кавказа (по материалам катакомбных погребений II в. до н. э. — III в. н. э.). Автореферат дис. ... канд. ист. наук. — Л., 1990.
- Великанова М.С.* Палеоантропология Прутско-Днестровского междуречья. — М., 1975.
- Герасимова М.М.* Краниологические материалы к этногенезу северокавказских народов // Вестн. антропологии. — М., 1996. — Вып. 2.
- Герасимова М.М.* Краниология могильника Мошеная Балка // Археологические открытия на новостройках. Древности Северного Кавказа. — М., 1986.
- Гинзбург В.В., Трофимова Т.А.* Палеоантропология Средней Азии. — М., 1972.
- Дебец Г.Ф.* Палеоантропология СССР // ТИЭ. — М.; Л., 1948. — Вып. 4.
- Дерябин В.Е.* Многомерная биометрия для антропологов. — М., 1983.
- Ефимова С.Г.* Население Восточной Европы в эпоху железа и позднеримское время // Восточные славяне. Антропологическая и этническая история. — М., 1999.
- Зиневич Г.П.* Очерки палеоантропологии Украины. — К., 1967.
- Кондукторова Т.С.* Антропологическая характеристика черепов из Верхнего Чир-Юртовского могильника в Дагестане // Вопр. антропологии. — 1967. — Вып. 25. — С. 117—129.
- Кондукторова Т.С.* Антропология древнего населения Украины (I тысячелетия до н. э. — середины I тысячелетия н. э.). — М., 1972. — С. 59—61.
- Кондукторова Т.С.* Краниологические материалы из могильников черняховской культуры // Могильники черняховской культуры. — М., 1979.
- Кондукторова Т.С.* Материалы по палеоантропологии Украины. Палеоантропологический материал сарматского времени // АС 1. ТИЭ АН СССР. — М.; Л., 1956. — Т. 33.
- Кондукторова Т.С.* Физический тип людей Нижнего Поднепровья. — М., 1979.
- Кондукторова Т.С., Сегеда С.П.* Краниологическая и одонтологическая характеристика людей салтово-маяцкой культуры из села Дмитриевское // Вопр. антропологии. — 1990. — Вып. 84.
- Круц С.И.* Антропологические материалы из сарматских погребений у с. Пороги // Симоненко А.В., Лобай Б.И. Сарматы северо-западного Причерноморья в I в. н. э. (погребения знати у с. Пороги). — К., 1991.
- Круц С.И.* Сарматы Таврии по антропологическим данным // Симоненко А.В. Сарматы Таврии. — К., 1993. — С. 131—141.

- Магомедов Б.В. Сарматы у складі черняхівської культури // Етнокультурні процеси в Південно-Східній Європі в I тисячолітті н. е. — Київ; Львів, 1999.
- Мачинский Д.А. О времени первого активного выступления сармат в Приднепровье по свидетельствам письменных источников // Археол. сб. — 1971. — № 13. — С. 30—54.
- Покас П.М. Антропологическая характеристика населения черняховской культуры // Антропологическая характеристика населения Украины I тыс. до н. э. — I тыс. н. э. // НА ИА НАН України, Ф. 12. П. т. 173. — С. 300—700.
- Покас П.М. Новые антропологические материалы к проблеме территориальной дифференциации населения черняховской культуры // Народы России: от прошлого к настоящему // Антропология. — М., 2000. — Ч. 2.
- Рикман Э.А. Этническая история населения Поднестровья и прилегающего Подунавья в первых веках нашей эры. — М., 1975. — С. 319—320.
- Рудич Т.О. Антропологічний склад населення черняхівської культури Західної України // Археологія. — 2004. — № 3. — С. 37—48.
- Рудич Т.О. Антропологічний склад населення черняхівської культури Північного Причорномор'я // Археологія. — 2003. — № 4. — С. 19—32.
- Сегеда С.П., Дяченко В.Д. Антропологические материалы черняховского могильника у с. Холмское // Гудкова А.В., Фокеев М.М. Земледельцы и кочевники в низовьях Дуная I—IV вв. н. э. — К., 1984. — С. 94—105.
- Симоненко А.В. Сарматы Северного Причерноморья. Хронология, периодизация и этно-политическая история. Диссертация... доктора исторических наук // НА ИА НАН України, Ф. II, № 800.
- Симоненко О.В. Сарматы // Давня історія України. — К., 1999. — С. 154—176.
- Симоненко О.В., Лобай Б.І. До визначення етнічної належності Фарзоя та Інісмєя // Археологія. — 1989. — № 1.
- Соколова К.Ф. Антропологічні матеріали Інкерманської долини // Археологічні пам'ятки УРСР. — 1963. — № 13. — С. 126—159.
- Фирштейн Б.В. Сарматы Нижнего Поволжья в антропологическом освещении // Тот Т.А., Фирштейн Б.В. Антропологические данные к вопросу о великом переселении народов. Авары и сарматы. — Л., 1970.
- Чеснис Г.А. Многомерный анализ антропологических данных как средство решения проблемы выделения балтских племенных союзов в эпоху железа (преимущественно на территории Литвы) // Балты, славяне, прибалтийские финны. — Рига, 1990. — С. 7—20.
- Яценко С.А. Аланская проблема и центральноазиатские элементы в культуре кочевников Сарматии рубежа I—II вв. н. э. // Петербург. археол. вестн. — 1993. — Вып. 3. — С. 63—67.
- Jankauskas R., Barkus A. Marveles senkapio (1—7 m.e.a.) antropologija (1991—92 m. Medziaga) // Vidurio Lietuvos Archeologiaja. — Vilnius, 1994. — P. 78—85.
- Kozak-Zychman W., Siegiada S. Wyniki wstepnej analizy Kraniologicznej i odontologicznej ludnosci grupi maslomeckiej // Ann. Univ. M.Curi-Skladowska. Sec.C. — 1994. — Vol. 49, 16. — S. 216—219.
- Roznowski F. Stosunki antropologiczne na terenach zajetych w okresie rzymskim przez ludosc kultury wielbarskiej i ludnosc kultury czerniachowskiej // Teoria i empiria w polskiej szkole antropologicznej. Seria 11. — Poznan, 1995. — S. 239—250.
- Schwidetzky I., Rosing F.W. Vergleichend-statistische Uner suchugen zur Antropologic der Romerzeit (0—500) // Homo. — 1975. — Bd. 26. — H. 4.

Одержано 30.03.2004

Т.А. Рудич

САРМАТСКИЙ КОМПОНЕТ В СОСТАВЕ
НАСЕЛЕНИЯ ЧЕРНЯХОВСКОЙ КУЛЬТУРЫ
(по материалам антропологии)

В статье рассматривается вопрос о вкладе сарматов в формирование населения черняховской культуры. На могильниках черняховской культуры присутствуют морфологические формы, типичные для сарматских популяций. Однако анализ антропологического материала показал, что сарматы не сыграли значительной роли в формировании антропологического состава населения ни в одном из регионов распространения указанной культуры.

T.O. Rudych

SARMATIAN COMPONENT
IN THE CHERNYAKHIVSKA CULTURE POPULATION
(in accordance with anthropological materials)

The article discusses contribution of Sarmatians to the formation of the population of the Chernyakhivska culture. There are morphological forms typical of Sarmatian populations on the Chernyakhivska culture burial grounds. However, anthropological material analysis has shown that the Sarmatians have not played a significant part in the formation of anthropological composition of population in any of the regions of culture propagation.